

Marek Woźnicki

ORCID 0000-0001-7010-134X

Uniwersytet Marii-Curie Skłodowskiej w Lublinie

marek.kamil.woznicki@gmail.com

OGRANICZENIA WOLNOŚCI UZEWNĘTRZNIANIA RELIGII W TRAKCIE STANÓW NADZWYCZAJNYCH I STANU EPIDEMII – UWAGI *DE LEGE LATA* I *DE LEGE FERENDA*

WPROWADZENIE

W rozdziale II Konstytucji RP z dnia 2 kwietnia 1997 r.¹ zamieszczony został katalog podstawowych wolności i praw człowieka i obywatela, pogrupowany przez ustrojodawcę na trzy części: wolności i prawa osobiste, polityczne oraz ekonomiczne, socjalne i kulturalne. W ramach wolności i praw osobistych istotne miejsce zajmuje wolność sumienia i religii, uregulowana w art. 53 Konstytucji RP. Ustrojodawca nie tylko deklaruje respektowanie przez państwo samego rdzenia tej wolności, jakim jest możliwość wyznawania lub przyjmowania religii według własnego wyboru, ale także wolność uzewnętrzniania religii². Dodatkowo bowiem art. 53 Konstytucji gwarantuje prawo rodziców do wychowania dzieci zgodnie z ich przekonaniami religijnymi³, prawo do nauczania religii w szkole⁴, a także wolność od obowiązku ujawniania swojego światopoglądu⁵

- 1 Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 ze zm.
- 2 Art. 53 ust. 2 Konstytucji RP: „Wolność religii obejmuje wolność wyznawania lub przyjmowania religii według własnego wyboru oraz uzewnętrzniania indywidualnie lub z innymi, publicznie lub prywatnie, swojej religii przez uprawianie kultu, modlitwę, uczestniczenie w obrzędach, praktykowanie i nauczanie. Wolność religii obejmuje także posiadanie świątyń i innych miejsc kultu w zależności od potrzeb ludzi wierzących oraz prawo osób do korzystania z pomocy religijnej tam, gdzie się znajdują”.
- 3 Art. 53 ust. 3 Konstytucji RP: „Rodzice mają prawo do zapewnienia dzieciom wychowania i nauczania moralnego i religijnego zgodnie ze swoimi przekonaniami”.
- 4 Art. 53 ust. 4 Konstytucji RP: „Religia kościoła lub innego związku wyznaniowego o uregulowanej sytuacji prawnej może być przedmiotem nauczania w szkole, przy czym nie może być naruszona wolność sumienia i religii innych osób”.
- 5 Art. 53 ust. 6 Konstytucji RP: „Nikt nie może być zmuszany do uczestniczenia ani do nieuczestniczenia w praktykach religijnych”.

oraz od zmuszania do uczestniczenia albo do nieuczestniczenia w uroczystościach religijnych⁶.

Jednakże Konstytucja RP zastrzega, że wolność sumienia i religii może podlegać pewnym ograniczeniom, przede wszystkim w zakresie wolności uzewnętrzniania religii. Niniejszy artykuł jest poświęcony ustaleniu, jaki jest zakres możliwych ograniczeń tej wolności w trakcie trwania stanów nadzwyczajnych oraz stanu epidemii. Jako hipotezę badawczą przyjęto założenie, że zakres ograniczeń tej wolności powinien być adekwatny do stopnia zagrożeń i charakteru każdego ze wspomnianych stanów. W tym kontekście należało sformułować pytanie badawcze: czy aktualnie obowiązujące przepisy ustawowe i praktyka ustrojowa są zgodne z przyjętym wyżej założeniem?

I.

Konstytucyjna regulacja dotycząca stanów nadzwyczajnych zawarta jest w rozdziale XI Konstytucji RP. Polska ustawa zasadnicza przewiduje możliwość zarządzenia jednego z trzech stanów nadzwyczajnych: stanu wojennego⁷, stanu wyjątkowego⁸ oraz stanu klęski żywiołowej⁹. Każdy ze wspomnianych stanów może zostać zarządzony przez uprawniony organ wtedy, gdy wystąpiła sytuacja szczególnego zagrożenia i jeżeli zwykle środki konstytucyjne są niewystarczające¹⁰. Przesłanki te winny być spełnione łącznie¹¹.

Ponadto przepisy Konstytucji i odpowiednich ustaw precyzują pojęcie „sytuacji szczególnego zagrożenia”, określając w art. 229–230 i 232 Konstytucji RP katalog przesłanek szczególnych do wprowadzenia każdego z tych stanów. W odniesieniu do stanu wojennego tymi przesłankami są: zewnętrzne zagrożenia państwa, zbrojna napaść na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej lub sytuacja, gdy z umowy międzynarodowej wynika zobowiązanie do wspólnej obrony przeciwko agresji (art. 229). W przypadku stanu wyjątkowego Konstytucja mówi

⁶ Art. 53 ust. 7 Konstytucji RP: „Nikt nie może być obowiązany przez organy władzy publicznej do ujawnienia swojego światopoglądu, przekonań religijnych lub wyznania”.

⁷ Art. 229 Konstytucji RP oraz Ustawa z dnia 29 sierpnia 2002 r. o stanie wojennym oraz o kompetencjach Naczelnego Dowódcy Sił Zbrojnych i zasadach jego podległości konstytucyjnym organom Rzeczypospolitej Polskiej, Dz. U. z 2002 r. Nr 156, poz. 1301, cytowana dalej jako ustawa o stanie wojennym.

⁸ Art. 230 Konstytucji RP oraz Ustawa z dnia 21 czerwca 2002 r. o stanie wyjątkowym, Dz. U. z 2002 r. Nr 113, poz. 985, cytowana dalej jako ustawa o stanie wyjątkowym.

⁹ Art. 232 Konstytucji RP oraz Ustawa z dnia 18 kwietnia 2002 r. o stanie klęski żywiołowej, Dz. U. z 2002 r. Nr 62, poz. 558, cytowana dalej jako ustawa o stanie klęski żywiołowej.

¹⁰ Art. 228 ust. 1 Konstytucji RP.

¹¹ S. Steinborn, *Komentarz do art. 228 Konstytucji* [w:] M. Safjan, L. Bosek (red.), *Konstytucja RP. Tom II. Komentarz do art. 87-243*, Warszawa 2016, nb. 5.

Ograniczenia wolności uzewnętrzniania religii w trakcie stanów nadzwyczajnych...

o zagrożeniu konstytucyjnego ustroju państwa, bezpieczeństwa obywateli lub porządku publicznego (art. 230). Z kolei przesłankami wprowadzenia stanu klęski żywiołowej są: chęć zapobieżenia skutkom katastrof naturalnych lub awarii technicznych noszących znamiona klęski żywiołowej oraz chęć usunięcia tych skutków (art. 232).

Zatem ogólnie rzecz biorąc, za sytuację szczególnego zagrożenia należy uznać poważne i bezpośrednie zagrożenie dla podstawowych interesów społeczeństwa oraz normalnego funkcjonowania instytucji publicznych¹². Konieczne jest przy tym podkreślenie, że do wprowadzenia każdego ze stanów nadzwyczajnych wystarczające jest spełnienie tylko jednej z opisanych wyżej przesłanek szczególnych. Nadto przesłanki te mogą być doprecyzowane we właściwych ustawach¹³. Stąd np. ustawa o stanie klęski żywiołowej definiuje terminy „klęska żywiołowa”, „awaria techniczna” oraz „katastrofa naturalna”¹⁴.

Dodatkowo wskazać należy, iż art. 228 Konstytucji oprócz opisanej wyżej zasady wyjątkowości (art. 228 ust. 1) wprowadza także inne zasady ogłaszania stanów nadzwyczajnych¹⁵. Szczególnie podkreślić należy zasadę wyłączności ustawy jako aktu normatywnego, która ma określać podstawę, tryb i konsekwencje wprowadzenia danego stanu nadzwyczajnego, w tym zwłaszcza określać zasady działania organów władzy publicznej i sytuację prawną obywateli¹⁶. Nadto zgodnie z zasadą legalizmu stan nadzwyczajny może być wprowadzony tylko na podstawie ustawy, w drodze rozporządzenia, które podlega dodatkowo podaniu do publicznej wiadomości¹⁷.

Stan wojenny oraz stan wyjątkowy są wprowadzane rozporządzeniem Prezydenta RP wydawanym na wniosek Rady Ministrów, zaś stan klęski żywiołowej – rozporządzeniem Rady Ministrów, wydawanym z własnej inicjatywy lub na wniosek wojewody¹⁸. Rozporządzenia Prezydenta RP o wprowadzeniu stanu wojennego albo stanu wyjątkowego podlegają dodatkowej kontroli ze strony Sejmu RP, który może je uchylić bezwzględną większością głosów w obecności co najmniej połowy ustawowej liczby posłów¹⁹.

Ponadto wspomnieć należy o zasadzie proporcjonalności i celowości, zgodnie z którymi działania podjęte w wyniku wprowadzenia stanu nadzwyczajnego

¹² K. Wojtyczek, *Granice ingerencji ustawodawczej w sferę praw człowieka w Konstytucji RP*, Warszawa 1999, s. 250.

¹³ S. Steinborn, *Komentarz do art. 228...*, dz. cyt., nb. 18.

¹⁴ Art. 3 ust. 1 ustawy o stanie klęski żywiołowej.

¹⁵ M. Granat, *Prawo konstytucyjne w pytaniach i odpowiedziach*, Warszawa 2018, s. 520–522; E. Kurzępa, *Stany nadzwyczajne w polskim porządku prawnym*, Warszawa 2017, s. 74–75; K. Prokop, *Stany nadzwyczajne w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku*, Białystok 2005, s. 17–18.

¹⁶ Art. 228 ust. 3 Konstytucji RP.

¹⁷ Art. 228 ust. 2 Konstytucji RP.

¹⁸ Art. 5 ust. 1 ustawy o stanie klęski żywiołowej.

¹⁹ Art. 231 Konstytucji RP.

muszą odpowiadać stopniowi zagrożenia i powinny zmierzać do jak najszybszego przywrócenia normalnego funkcjonowania państwa²⁰.

Poza wskazanymi wyżej trzema stanami nadzwyczajnymi w polskim porządku prawnym istnieją podobne instytucje w postaci stanu zagrożenia epidemicznego oraz stanu epidemii, które są wprowadzane na podstawie Ustawy z dnia 5 grudnia 2008 r. o zapobieganiu i zwalczaniu chorób zakaźnych wśród ludzi²¹. Stany te można zdefiniować jako szczególne sytuacje prawne, które są stosowane w przypadku zaistnienia zagrożenia wystąpieniem epidemii chorób zakaźnych u ludzi na danym obszarze albo w przypadku, gdy epidemia już wystąpiła, w celu podjęcia określonych działań zapobiegawczych²², polegających głównie na wprowadzeniu różnego rodzaju ograniczeń w korzystaniu przez mieszkańców danego terenu z konstytucyjnych wolności i praw jednostki oraz wprowadzeniu zmian w funkcjonowaniu władz publicznych. Stan zagrożenia epidemicznego oraz stan epidemii są wprowadzane na podstawie rozporządzenia ministra zdrowia²³, natomiast jeżeli zagrożenie epidemiczne albo stan epidemii dotyczy obszaru jednego województwa, to taki stan może być wprowadzony rozporządzeniem wojewody²⁴.

Należy przy tym zauważyć, że w celu przeciwdziałania epidemii możliwe jest także wprowadzenie stanu klęski żywiołowej (epidemia bowiem może być traktowana jako „katastrofa naturalna”²⁵) albo stanu wyjątkowego (ze względu na zagrożenie bezpieczeństwa państwa i porządku publicznego)²⁶. Dlatego można uznać, że w razie wystąpienia epidemii chorób zakaźnych u ludzi organy władzy wykonawczej powinny wprowadzić najpierw stan epidemii, jako „zwykły środek konstytucyjny”, o którym mowa w art. 228 ust. 1 Konstytucji RP. Dopiero gdy ten środek okaże się niewystarczający, to wówczas konieczne będzie wprowadzenie jednego ze wspomnianych stanów nadzwyczajnych (w pierwszej kolejności – stanu klęski żywiołowej)²⁷.

Stąd należy stwierdzić, że stany wskazane w ustawie epidemicznej stoją niżej w hierarchii od stanów nadzwyczajnych, jako „zwykłe środki konstytucyjne”.

²⁰ Art. 228 ust. 5 Konstytucji RP.

²¹ Dz. U. z 2008 r. Nr 234, poz. 1570, cytowana dalej jako ustawa epidemiczna.

²² Zob. art. 2 pkt 22 i 23 ustawy epidemicznej.

²³ Zob. Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 13 marca 2020 r. w sprawie ogłoszenia na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej stanu zagrożenia epidemicznego, Dz. U. z 2020 r., poz. 433; Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 20 marca 2020 r. w sprawie ogłoszenia na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej stanu epidemii, Dz. U. z 2020 r., poz. 491.

²⁴ Art. 46 ust. 1 i 2 ustawy epidemicznej.

²⁵ Zob. art. 3 ust. 1 pkt 2 ustawy o stanie klęski żywiołowej.

²⁶ M. Woźnicki, *Konstytucyjna regulacja stanów nadzwyczajnych a stan epidemii – wybrane problemy* [w:] P. Szustakiewicz, M. Wieczorek (red.), *Transformacja prawa polskiego w dobie epidemii COVID-19*, Radom 2021, s. 17.

²⁷ Tamże, s. 17–18.

Ograniczenia wolności uzewnętrzniania religii w trakcie stanów nadzwyczajnych...

W konsekwencji wydaje się, że zakres możliwych ograniczeń w korzystaniu z konstytucyjnych wolności i praw jednostki powinien być mniejszy w trakcie stanu epidemii niż w trakcie wspomnianych stanów nadzwyczajnych.

II.

Konstytucyjne i ustawowe regulacje dotyczące możliwej ingerencji w podstawowe wolności i prawa jednostki nabierają szczególnego charakteru w przypadku wolności sumienia i religii. Wolność ta jest jedną z podstawowych wolności człowieka, a w doktrynie podkreśla się jej fundamentalny charakter dla urzeczywistnienia innych praw i wolności jednostki²⁸. Stąd też możliwość jej ograniczenia jest limitowana przez przepisy konstytucyjne, które odnoszą się do możliwości ograniczenia wolności uzewnętrzniania religii²⁹. Ten fundamentalny charakter wolności sumienia i religii jest szczególnie widoczny, gdy weźmie się pod uwagę regulacje konstytucyjne dotyczące możliwości jej ograniczenia.

Art. 31 ust. 3 Konstytucji RP określa ogólne warunki ograniczania konstytucyjnych wolności i praw jednostki. Przepis ten ustanawia zarówno przesłankę formalną wprowadzania ograniczeń („mogą być ustanawiane tylko w ustawie”), jak i sześć przesłanek materialnych (bezpieczeństwo państwa, porządek publiczny, ochrona środowiska, ochrona zdrowia publicznego, ochrona moralności publicznej, ochrona wolności i praw innych osób), które mogą być podstawą do zastosowania takich ograniczeń. Ponadto przepis ten ustanawia zasadę proporcjonalności ograniczeń (ograniczenia muszą być konieczne w demokratycznym państwie i nie mogą naruszać istoty wolności i praw).

Natomiast art. 53 ust. 5 Konstytucji RP modyfikuje te warunki, rezygnując z przesłanki ochrony środowiska jako podstawy do ograniczenia tej wolności³⁰. Nadto w tym przepisie posłużono się sformułowaniem o ustanawianiu ograniczeń „jedynie w ustawie” zamiast „tylko w ustawie”, jednak w ocenie doktryny wspomniana zmiana nie powoduje odmiennej interpretacji przepisu³¹.

²⁸ M. Olszówka, *Komentarz do art. 53 Konstytucji RP* [w:] M. Safjan, L. Bosek (red.), *Konstytucja RP. Tom I. Komentarz do art. 1-86*, Warszawa 2016, nb. 3-4.

²⁹ A. Korzeniowska-Lasota, *Zakres wolności sumienia i wyznania*, „Studia Warmińskie” 2011, t. 48, s. 217-218.

³⁰ Warto zauważyć, że taki katalog jest też akceptowany w prawie międzynarodowym, przy czym przesłanka „bezpieczeństwa państwa” jest ujmowana jako „bezpieczeństwo publiczne”; zob. P. Sobczyk, *Wolność sumienia i religii w art. 53 Konstytucji Rzeczypospolitej z dnia 2 kwietnia 1997 r.*, „Prawo Kanoniczne” 2001, z. 3-4(44), s. 216-217.

³¹ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 10 grudnia 2014 r., sygn. akt K 52/13; M. Bielecki, *Ograniczenie wolności religijnej w okresie pandemii* [w:] P. Szustakiewicz, M. Wieczorek (red.), *Transformacje prawa polskiego w dobie epidemii COVID-19*, Radom 2021, s. 46-50; J. Sobczak, M. Gołda-Sobczak, *Wolność*

Dodatkowo należy zauważyć, że w art. 53 ust. 5 nie ma nawiązania do zasady proporcjonalności oraz zakazu naruszania istoty wolności i praw, niemniej w doktrynie nie budzi wątpliwości stwierdzenie, iż zasada ta znajduje również zastosowanie w przypadku ograniczania wolności uzewnętrzniania religii³².

Warto wskazać, że ze swej istoty stany nadzwyczajne charakteryzują się możliwością większej ingerencji w wolności i prawa jednostki niż w trakcie normalnego funkcjonowania państwa³³. Konstytucja RP przewiduje dwa reżimy ograniczeń wolności i praw człowieka i obywatela w stanach nadzwyczajnych.

Pierwsza dotyczy stanu wojennego oraz stanu wyjątkowego i została przez ustrojodawcę sformułowana w formie tzw. klauzuli negatywnej. Art. 233 ust. 1 Konstytucji RP zawiera katalog wolności i praw człowieka, które nie mogą być ograniczone nawet po ogłoszeniu wspomnianych stanów nadzwyczajnych. Wśród nich jest także wolność sumienia i religii.

Z kolei w odniesieniu do stanu klęski żywiołowej ustrojodawca zastosował tzw. klauzulę pozytywną, polegającą na enumeratywnym wyliczeniu w art. 233 ust. 3 Konstytucji RP katalogu wolności i praw jednostki, które mogą być ograniczone w związku z wprowadzeniem tego stanu. *A contrario* należy uznać, że w trakcie obowiązywania stanu klęski żywiołowej nie jest możliwe wprowadzenie ograniczeń w korzystaniu z wolności i praw jednostki niewymienionych w tym przepisie. Do takich wolności należy również wolność sumienia i religii. Zatem niezależnie od tego, który ze stanów nadzwyczajnych został wprowadzony, sam fakt jego wprowadzenia nie może być podstawą do ograniczenia wolności sumienia i religii, w tym także publicznego uzewnętrzniania przekonań religijnych.

Oczywiście nie oznacza to, że wspomniane wolności mają charakter absolutny. W doktrynie wskazuje się, że nadal możliwe jest stosowanie „zwyczajnych” reguł ograniczania wolności sumienia i religii oraz wolności uzewnętrzniania religii przewidziane w art. 31 ust. 3 oraz art. 53 ust. 5 Konstytucji RP, przy czym niedopuszczalne jest wówczas naruszanie istoty tych wolności³⁴.

sumienia i wyznania jako prawo człowieka, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, sectio K – Politologia” 2012, t. 19, nr 1, s. 62.

³² Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 16 lutego 1999 r., sygn. akt 11/98; B. Banaszak, *Konstytucja RP. Komentarz*, Warszawa 2012, s. 270; A. Korzeniowska-Lasota, dz. cyt., s. 217; M. Olszówka, *Granice ingerencji w wolność religijną w czasie epidemii w świetle Konstytucji RP z 1997 r.* [w:] P. Szustakiewicz, M. Wiczorek (red.), *Transformacja prawa polskiego w dobie epidemii COVID-19*, Radom 2021, s. 59–60; V. Serzhanova, E. Tuora-Schwierskott, *Wolność sumienia i wyznania w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2018, t. 40, s. 314.

³³ Możliwe jest bowiem nie tylko ograniczanie tych praw, ale także ich czasowe zawieszenie; zob. K. Działocha, *Komentarz do art. 228 Konstytucji* [w:] L. Garlicki (red.), *Konstytucja RP. Komentarz*, t. 4, Warszawa 2005, s. 8.

³⁴ S. Steinborn, *Komentarz do art. 233 Konstytucji* [w:] M. Safjan, L. Bosek (red.), *Konstytucja RP. Tom II. Komentarz do art. 87–243*, Warszawa 2016, nb. 8.

Ograniczenia wolności uzewnętrzniania religii w trakcie stanów nadzwyczajnych...

Wskazany wyżej wniosek znajduje swoje potwierdzenie także w analizie ustaw szczegółowych regulujących stany nadzwyczajne. Ustawy dotyczące stanu wojennego³⁵ oraz stanu wyjątkowego³⁶ zawierają wyraźne przepisy wykluczające możliwość wprowadzenia ograniczenia wolności uzewnętrzniania religii w zakresie publicznego sprawowania kultu. Zatem ewentualne ustanowienie zakazu organizowania wszelkiego rodzaju zgromadzeń nie rozciąga się na zgromadzenia organizowane przez Kościoły i inne związki wyznaniowe oraz organizacje religijne działające w obrębie świątyń, budynków kościelnych, w innych pomieszczeniach służących organizowaniu i publicznemu sprawowaniu kultu³⁷.

Natomiast w ustawie o stanie klęski żywiołowej nie zamieszczono takiego przepisu, co można uznać za konsekwencję nieistnienia w ustawie przepisu pozwalającego na wprowadzenie ogólnego zakazu organizowania zgromadzeń w trakcie obowiązywania tego stanu nadzwyczajnego, co zresztą wynika z art. 233 ust. 3 Konstytucji RP³⁸. Zatem tym bardziej nie jest możliwe wprowadzanie ograniczeń wolności uzewnętrzniania religii w trakcie stanu klęski żywiołowej.

Powyższe stwierdzenia znalazły swoje odzwierciedlenie w praktyce ustrojowej, która w tej dziedzinie jest niewielka. Pod rządami obecnej Konstytucji RP tylko raz skorzystano z możliwości wprowadzenia stanu nadzwyczajnego: rozporządzeniem Prezydenta RP z 2 września 2021 r.³⁹ został ogłoszony stan wyjątkowy w wybranych miejscowościach województw podlaskiego i lubelskiego, leżących przy granicy z Republiką Białorusi (przy czym stan ten został następnie przedłużony rozporządzeniem Prezydenta RP z 1 października 2021 r.⁴⁰). We wspomnianych rozporządzeniach zamieszczono przepisy dotyczące ograniczenia wolności organizowania zgromadzeń ludności w rozumieniu przepisów Ustawy z dnia 24 lipca 2015 r. – Prawo o zgromadzeniach⁴¹, a także prawa do organizowania i przeprowadzania, na obszarze objętym stanem wyjątkowym imprez masowych w rozumieniu przepisów Ustawy z dnia 20 marca 2009 r. o bezpieczeństwie imprez masowych⁴² oraz prowadzonych w ramach

³⁵ Art. 22 ust. 2 ustawy o stanie wojennym.

³⁶ Art. 16 ust. 2 ustawy o stanie wyjątkowym.

³⁷ Art. 22 ust. 2 ustawy o stanie wojennym w zw. z art. 22 ust. 1 pkt 1 tejże ustawy; art. 16 ust. 2 ustawy o stanie wyjątkowym w zw. z art. 16 ust. 1 pkt 1 tejże ustawy.

³⁸ Ustawodawca przewidział jedynie możliwość ustanowienia nakazu lub zakazu przebywania w określonych miejscach i obiektach oraz na określonych obszarach oraz zakazu organizowania lub przeprowadzania imprez masowych; zob. art. 21 ust. 1 pkt 13 i 14 ustawy o stanie klęski żywiołowej.

³⁹ Rozporządzenie Prezydenta RP z 2 września 2021 r. w sprawie wprowadzenia stanu wyjątkowego na obszarze części województwa podlaskiego oraz części województwa lubelskiego, Dz. U. z 2021 r., poz. 1612, cytowane dalej jako rozporządzenia Prezydenta RP z 2 września 2021 r.

⁴⁰ Rozporządzenie Prezydenta RP z 1 października 2021 r. w sprawie przedłużenia stanu wyjątkowego na obszarze części województwa podlaskiego oraz części województwa lubelskiego, Dz. U. z 2021 r., poz. 1788.

⁴¹ Dz. U. z 2019 r., poz. 631.

⁴² Dz. U. z 2019 r., poz. 2171.

działalności kulturalnej imprez artystycznych i rozrywkowych, niebędących imprezami masowymi⁴³.

Należy zauważyć, że zgodnie z art. 2 pkt 2 ustawy – Prawo o zgromadzeniach jej przepisów nie stosuje się do zgromadzeń odbywanych w ramach działalności Kościołów i innych związków wyznaniowych⁴⁴. Z kolei ustawa o bezpieczeństwie imprez masowych dotyczy jedynie imprez masowych o charakterze artystyczno-rozrywkowym lub sportowym, zatem nie obejmuje takich imprez o charakterze religijnym⁴⁵.

Z kolei w Rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 2 września 2021 r. w sprawie ograniczeń wolności i praw w związku z wprowadzeniem stanu wyjątkowego⁴⁶ sprecyzowano, że wprowadzony cytowanym wyżej rozporządzeniem Prezydenta RP z 2 września 2021 r. zakaz przebywania na obszarze objętym stanem wyjątkowym, obowiązujący całą dobę, nie dotyczy osób, które wykażą, że przebywają na obszarze, na którym wprowadzono stan wyjątkowy, w celu sprawowania lub udziału w kulcie religijnym, chrzcinach, weselu lub pogrzebie⁴⁷. Nie ma wątpliwości, że omawiany wyjątek wynika w głównej mierze z potrzeby ochrony wolności sumienia i religii oraz jej uzewnętrzniania.

Zatem wydaje się, że w przypadku ogłoszenia stanów nadzwyczajnych wspomniana wolność nie podlega żadnym ograniczeniom, co wynika zarówno z treści Konstytucji RP i wskazanych wyżej ustaw, jak również z praktyki ustrojowej.

III.

Ustawowa regulacja stanu zagrożenia epidemicznego oraz stanu epidemii jest mniej precyzyjna niż w przypadku opisanych wyżej stanów nadzwyczajnych. Stany te zostały ukształtowane przez ustawodawcę w sposób zbliżony do stanu klęski żywiołowej, niemniej nie oznacza to, że przepisy dotyczące stanu klęski żywiołowej należy stosować odpowiednio do tych stanów. W istocie stan zagrożenia epidemicznego oraz stan epidemii należy traktować jako zwykłe środki konstytucyjne, o których mówi art. 228 ust. 1 Konstytucji RP. Stąd też regulacje ustawowe dotyczące konsekwencji wprowadzenia tych stanów dla wolności i praw jednostki należy oceniać zgodnie z ogólnymi zasadami określonymi w art. 31 ust. 3, ewentualnie zgodnie z innymi przepisami szczególnymi

43 § 2 pkt 1 i 2 rozporządzenia Prezydenta RP z 2 września 2021 r. oraz § 2 pkt 1 rozporządzenia Prezydenta RP z 1 października 2021 r.

44 L. Dyduch, *Imprezy masowe i zgromadzenia w sprawach publicznych – aspekty prawne i praktyczne*, „Kwartalnik Policyjny” 2016, nr 2, s. 3–4.

45 M. Drózd, *Ustawa o bezpieczeństwie imprez masowych. Komentarz*, Warszawa 2020, s. 11.

46 Dz. U. z 2021 r., poz. 1613.

47 § 2 pkt ust. 1 pkt 13 rozporządzenia Rady Ministrów z 2 września 2021 r.

Ograniczenia wolności uzewnętrzniania religii w trakcie stanów nadzwyczajnych...

rozdziału II Konstytucji RP. Takim przepisem szczególnym, jak już wspomniano, jest art. 53 ust. 5 ustawy zasadniczej określający warunki ograniczenia wolności uzewnętrzniania religii.

Mając powyższe na uwadze, można sformułować poważne zastrzeżenia co do zgodności z Konstytucją RP ograniczeń wolności uzewnętrzniania religii wprowadzonych wraz z ogłoszeniem na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej stanu epidemii w związku z rozprzestrzenianiem się choroby COVID-19 wywoływanej wirusem SARS-CoV-2.

W pierwszej kolejności warto zwrócić uwagę na brak zachowania przesłanki formalnej wprowadzanych ograniczeń, czyli wymogu, by były one wprowadzone w ustawie. Zgodnie z ugruntowanym poglądem doktryny i orzecznictwem sformułowanie „tylko w ustawie”, obecne w art. 31 ust. 3 Konstytucji RP, oznacza, że ustawy w sposób zupełny i wyczerpujący powinny regulować wszystkie sprawy o istotnym znaczeniu dla urzeczywistnienia wolności i praw człowieka i obywatela zagwarantowanych w Konstytucji. Do unormowania w drodze rozporządzenia mogą zatem zostać przekazane tylko takie sprawy, które nie mają istotnego znaczenia dla urzeczywistnienia wolności i praw jednostki, a które mają charakter techniczny i stanowią uszczegółowienie ogólnych przepisów ustawowych⁴⁸.

Równocześnie, zgodnie z orzecznictwem Trybunału Konstytucyjnego, niedopuszczalne jest przyjmowanie w ustawie uregulowań blankietowych, pozostawiających organom władzy wykonawczej czy organom samorządu lokalnego swobodę normowania ostatecznego kształtu owych ograniczeń, a w szczególności wyznaczania zakresu tych ograniczeń⁴⁹.

Tymczasem należy przypomnieć, że wspomniane ograniczenia wolności uzewnętrzniania religii zostały wprowadzone najpierw w drodze rozporządzeń ministra zdrowia: z 13 marca 2020 r. w sprawie ogłoszenia na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej stanu zagrożenia epidemicznego⁵⁰ oraz z 20 marca 2020 r. w sprawie ogłoszenia na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej stanu epidemii⁵¹, wydanych na podstawie art. 46 ust. 1 i ust. 4 ustawy epidemicznej.

⁴⁸ B. Banaszak, dz. cyt., s. 219; L. Bosek, M. Szydło, *Komentarz do art. 31 Konstytucji RP* [w:] M. Safjan, L. Bosek (red.), *Konstytucja RP. Tom I. Komentarz do art. 1-86*, Warszawa 2016, nb. 74-84; M. Chmaj, *Komentarz do Konstytucji RP. Art. 30, 31, 32, 33*, Warszawa 2019, s. 76-77; L. Garlicki, K. Wojtyczek, *Komentarz do art. 31 Konstytucji RP* [w:] L. Garlicki, M. Zubik (red.), *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz. T. II*, Warszawa 2016, s. 79-82; A. Łabno, *Ograniczenie wolności praw człowieka na podstawie art. 31 Konstytucji III RP* [w:] B. Banaszak, A. Preisner (red.), *Prawa i wolności obywatelskie w Konstytucji RP*, Warszawa 2002, s. 702-704.

⁴⁹ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 12 stycznia 2000 r., sygn. akt P 11/98.

⁵⁰ Dz. U. z 2020 r., poz. 433.

⁵¹ Dz. U. z 2020 r., poz. 491.

Następnie rozporządzenie ministra zdrowia z 20 marca 2020 r. zostało częściowo zastąpione Rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 31 marca 2020 r. w sprawie ustanowienia określonych ograniczeń, nakazów i zakazów w związku z wystąpieniem stanu epidemii⁵², wydanym na podstawie art. 46a i 46b ustawy epidemicznej. Rozporządzenie Rady Ministrów z 31 marca 2020 r. było następnie wielokrotnie nowelizowane oraz zastępowane przez kolejne rozporządzenia Rady Ministrów⁵³.

Wspomniane wyżej przepisy ustawy epidemicznej zawierające upoważnienia do wydania omawianych rozporządzeń nie przewidują możliwości ograniczenia wolności uzewnętrzniania religii. Stąd też zarówno w rozporządzeniach ministra zdrowia, jak i w kolejnych rozporządzeniach Rady Ministrów jako podstawę wprowadzenia tych ograniczeń wskazywano przepis ustawy epidemicznej odnoszący się do możliwości wprowadzenia „zakazu organizowania widowisk i innych zgromadzeń ludności”⁵⁴.

Warto przy tym zauważyć, że wspomniany przepis nie precyzuje, o jakie dokładnie rodzaje zgromadzeń chodzi, jest więc bez wątpienia przepisem blankietowym⁵⁵, zwłaszcza w porównaniu do wskazanych wyżej przepisów ustaw regulujących stany nadzwyczajne. Niemniej wydaje się, że intencją ustawodawcy w tym przypadku było umożliwienie wprowadzenia ograniczeń w zakresie korzystania z konstytucyjnej wolności zgromadzeń, określonej w art. 57 Konstytucji RP. Zatem negatywnie należy ocenić działanie Rady Ministrów, która dokonała rozszerzającej interpretacji art. 46 ust. 1 pkt 4 ustawy epidemicznej, zgodnie z którą przepis ten obejmuje także wolność określoną w art. 53 Konstytucji RP. Stąd też należy przyjąć, że wspomniane rozporządzenia zostały wydane bez prawidłowego upoważnienia ustawowego, co stanowi naruszenie art. 92 Konstytucji RP⁵⁶.

Nadto w doktrynie formułowane są zarzuty naruszenia art. 92 Konstytucji RP przez ustawodawcę ze względu na niewłaściwe sformułowania w art. 46a ustawy epidemicznej wytycznych dotyczących treści wspomnianych rozporządzeń⁵⁷,

⁵² Dz. U. z 2020 r., poz. 566.

⁵³ W rozporządzeniach tych początkowo wprowadzono ograniczenie liczby osób podczas uroczystości religijnych do 5 uczestników, z wyłączeniem osób sprawujących kult religijny lub osób dokonujących pochowania, lub osób zatrudnionych przez zakład lub dom pogrzebowy w przypadku pogrzebu. Tak znaczne ograniczenie możliwości uczestnictwa w uroczystościach religijnych obowiązywało do 19 kwietnia 2020 r. Następnie limit ten został podniesiony do 50 uczestników. W kolejnych rozporządzeniach wydanych w 2020 r. zastosowano ograniczenie dostosowane do powierzchni budynku użyteczności publicznej przeznaczonego na potrzeby kultu religijnego: początkowo 1 osoby na 15 m² tego budynku, potem 1 osoby na 10 m², szerzej zob. M. Olszówka, *Granice ingerencji...*, dz. cyt., s. 70–72.

⁵⁴ Art. 46 ust. 1 pkt 4 ustawy epidemicznej.

⁵⁵ M. Woźnicki, dz. cyt., s. 24.

⁵⁶ Tamże, s. 27; M. Olszówka, *Granice ingerencji...*, dz. cyt., s. 72; M. Bielecki, dz. cyt., s. 56–57.

⁵⁷ M. Woźnicki, dz. cyt., s. 24–25.

Ograniczenia wolności uzewnętrzniania religii w trakcie stanów nadzwyczajnych...

jak i naruszenia art. 31 ust. 3 Konstytucji RP, ze względu na nierespektowanie zasady proporcjonalności przy wprowadzaniu ograniczeń w korzystaniu z konstytucyjnych wolności i praw jednostki, w tym także wolności uzewnętrzniania religii⁵⁸. Ten ostatni zarzut jest szczególnie dobrze uzasadniony, jeżeli weźmie się pod uwagę zakres stosowanych ograniczeń wolności uzewnętrzniania religii w porównaniu do ograniczeń innych wolności i praw jednostki⁵⁹.

Ponadto oczywistym jest, że obowiązujący w marcu i kwietniu 2020 r. limit 5 uczestników uroczystości religijnych stanowił *de facto* naruszenie istoty wolności uzewnętrzniania religii, co jest niedopuszczalne z punktu widzenia art. 31 ust. 3 *in fine* Konstytucji RP.

IV.

Przedstawiona wyżej analiza prowadzi do kilku interesujących wniosków. W pierwszej kolejności można zauważyć istotną rozbieżność w zakresie ochrony wolności uzewnętrzniania religii w trakcie stanów nadzwyczajnych oraz w trakcie stanu epidemii. Wykładnia literalna przepisów Konstytucji RP oraz odpowiednich ustaw prowadzi do wniosku, że wprowadzenie stanów nadzwyczajnych nie stanowi samoistnej podstawy do ustanowienia ograniczeń w zakresie korzystania z wolności uzewnętrzniania religii w czasie obowiązywania tych stanów. Natomiast jest to możliwe w przypadku wystąpienia przesłanek określonych w art. 31 ust. 3 oraz art. 53 ust. 5 Konstytucji RP. Te same przepisy konstytucyjne mają zastosowanie do ewentualnego wprowadzenia wspomnianych ograniczeń w warunkach stanu epidemii.

Z kolei praktyka stosowania omawianych przepisów konstytucyjnych i ustaw szczegółowych regulujących kwestię ograniczeń wolności i praw człowieka w czasie stanu wyjątkowego oraz stanu epidemii wskazuje, że to właśnie w trakcie stanu epidemii stosowane są szersze ograniczenia wolności i praw człowieka, pomimo tego że ten stan jest „zwykłym” a nie „nadzwyczajnym” środkiem konstytucyjnym. Taki wniosek wydaje się sprzeczny z istotą stanów nadzwyczajnych jako szczególnych sytuacji, w których trakcie co do zasady możliwe są szersze ograniczenia wolności i praw jednostki niż w „zwykłej” sytuacji⁶⁰.

⁵⁸ M. Olszówka, *Granice ingerencji...*, dz. cyt., s. 73–74.

⁵⁹ Szczególnie można wskazać na wprowadzanie ostrzejszych restrykcji w zakresie możliwości uczestnictwa w uroczystościach religijnych niż w przypadku poruszania się transportem publicznym czy możliwości robienia zakupów w sklepach; zob. M. Olszówka, K. Dyda, *Analiza konstytucyjności ograniczeń w korzystaniu z wolności religii podczas pandemii koronawirusa w Polsce*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2020, t. 23, s. 456–461.

⁶⁰ M. Olszówka, *Granice ingerencji...*, dz. cyt., s. 64.

Z drugiej strony konieczność przeciwdziałania rozprzestrzenianiu się epidemii chorób zakaźnych u ludzi wymaga niekiedy użycia dużo poważniejszych środków zapobiegawczych, polegających między innymi na ograniczeniu konstytucyjnych wolności i praw jednostki, niż jest to wskazane np. w przypadku stanu wyjątkowego wprowadzanego ze względu na zagrożenie porządku publicznego. Jest to wyraźnie widoczne, gdy porównamy zakres ograniczeń wolności i praw człowieka wprowadzonych w trakcie stanu wyjątkowego ogłoszonego 2 września 2021 r. z zakresem tych ograniczeń ustanowionych z powodu epidemii COVID-19⁶¹.

Zatem można uznać, że co do zasady potwierdzona została hipoteza badawcza, wskazująca na to, że zakres możliwych ograniczeń wolności uzewnętrzniania religii jest adekwatny do stopnia zagrożeń i charakteru każdego ze wspomnianych stanów nadzwyczajnych oraz stanu epidemii.

Jednakże zauważyć należy, że w aktualnym stanie prawnym warunki określone w art. 31 ust. 3 i art. 53 ust. 5 Konstytucji RP nie są spełnione w przypadku stanu epidemii przede wszystkim ze względu na brak właściwej podstawy ustawowej do ustanowienia ograniczeń w zakresie korzystania z wolności uzewnętrzniania religii. Skutkuje to negatywną oceną rozporządzeń Rady Ministrów w sprawie ustanowienia określonych ograniczeń, nakazów i zakazów w związku z wystąpieniem stanu epidemii COVID-19, jako niezgodnych z Konstytucją RP.

Stąd też *de lege ferenda* należy postulować nowelizację ustawy o zapobieganiu i zwalczaniu chorób zakaźnych u ludzi poprzez wyraźne określenie ustawowej podstawy do ograniczenia wolności uzewnętrzniania religii oraz szczegółowych przesłanek wprowadzania tych ograniczeń, w tym także zróżnicowania poziomu ograniczeń w odniesieniu do sytuacji epidemicznej na danym obszarze⁶².

Konieczne jest również skorygowanie art. 46a omawianej ustawy w zakresie prawidłowego określenia wytycznych do wydania rozporządzenia przez Radę

61 Ograniczenia wolności i praw jednostki w czasie wspomnianego stanu wyjątkowego dotyczą wolności działalności gospodarczej, zgromadzeń, przemieszczania się oraz działalności artystycznej, kulturalnej i naukowej. Tymczasem w związku z epidemią COVID-19 wprowadzono także ograniczenia w korzystaniu z wolności uzewnętrzniania religii, prawa do ochrony zdrowia, prawa do nauki, prawa własności czy też wprowadzono dodatkowe obowiązki, np. obowiązek poddania się kwarantannie czy też zasłaniania ust i nosa; zob. § 2 rozporządzenia Prezydenta RP z 2 września 2021 r. oraz § 2 rozporządzenia Prezydenta RP z 1 października 2021 r. z § 2–26 Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 6 maja 2021 r. w sprawie ustanowienia określonych ograniczeń, nakazów i zakazów w związku z wystąpieniem stanu epidemii, Dz. U. z 2021 r., poz. 861.

62 Warto zauważyć, że takie zróżnicowanie zostało wprowadzone w Rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 7 sierpnia 2020 r. w sprawie ustanowienia określonych ograniczeń, nakazów i zakazów w związku z wystąpieniem stanu epidemii, gdzie dokonano podziału terytorium państwa poprzez zaliczenie poszczególnych powiatów do jednej z trzech stref („zielonej”, „żółtej” i „czerwonej”) w zależności od poziomu zakażeń wirusem wśród ludności powiatu, przypisując każdej strefie inny poziom ograniczeń wolności i praw jednostki. Wydaje się, że takie regulacje mogłyby się znaleźć w ustawie epidemicznej, natomiast rolą rozporządzeniodawcy byłoby jedynie przypisywanie konkretnych powiatów do odpowiednich stref, a także precyzowanie czasu obowiązywania ograniczeń.

Ograniczenia wolności uzewnętrzniania religii w trakcie stanów nadzwyczajnych...

Ministrów. Nadto należałoby rozważyć, czy szczególnie wysoka pozycja wolności sumienia i religii wśród innych konstytucyjnych wolności i praw jednostki nie przemawia za tym, by ustawodawca potraktował możliwość ograniczenia wolności uzewnętrzniania religii jako *ultima ratio*, w sytuacji gdy ograniczenia innych wolności i praw jednostki nie przynoszą oczekiwanych skutków⁶³. Bez wątpienia natomiast wskazane jest doprecyzowanie przepisów ustawy poprzez umieszczenie reguły, iż ewentualne limity wiernych uczestniczących w uroczystościach religijnych powinny być ustalane zawsze na poziomie co najmniej równym, o ile nie wyższym, z odpowiednimi limitami ustanawianymi w sklepach, środkach transportu publicznego itp.

Wydaje się również, że przy dokonywaniu wspomnianej nowelizacji należałoby skonsultować projektowane zmiany ustawy z władzami największych związków wyznaniowych w Polsce. Takie konsultacje stanowiłyby realizację zasady współdziałania państwa z Kościołami i związkami wyznaniowymi dla dobra człowieka i dobra wspólnego, określonej w art. 25 ust. 3 Konstytucji RP. W kontekście przywołanej zasady za korzystne należałoby uznać również wprowadzenie do ustawy epidemicznej przepisów zobowiązujących Radę Ministrów do zasięgnięcia opinii władz związków wyznaniowych przed wydaniem rozporządzenia ustanawiającego ograniczenia wolności uzewnętrzniania religii.

Kwestią dyskusyjną jest natomiast ustalenie kręgu związków wyznaniowych uprawnionych do wydawania wspomnianej opinii oraz trybu jej wyrażania⁶⁴. Niemniej wydaje się, że nałożenie na Radę Ministrów obowiązku konsultacji tych rozporządzeń nie będzie stanowiło istotnej przeszkody w sprawnym reagowaniu na zmieniający się poziom zagrożenia zakażeniem chorobą zakaźną, a z drugiej strony pozwoli na uniknięcie zarzutów o arbitralności stosowanych ograniczeń i braku uwzględnienia konstytucyjnej zasady proporcjonalności przy ich ustanawianiu.

BIBLIOGRAFIA

Banaszak B., *Konstytucja RP. Komentarz*, Warszawa 2012.

Bielecki M., *Ograniczenie wolności religijnej w okresie pandemii* [w:] P. Szustakiewicz, M. Wieczorek (red.), *Transformacje prawa polskiego w dobie epidemii COVID-19*, Radom 2021, s. 37–57.

⁶³ Mógłby to być przepis zawierający sformułowanie wzorowane w pewnym stopniu na art. 228 ust. 1 Konstytucji RP, czyli na przykład: „Jeżeli inne ograniczenia wolności i praw człowieka i obywatela są niewystarczające, możliwe jest ograniczenie wolności uzewnętrzniania religii poprzez...”.

⁶⁴ Być może należałoby w tym celu skorzystać z forum, jakim jest Komisja Wspólna Rządu i Episkopatu, oraz innych podobnych instytucji; zob. P. Stanisławski, *Instytucjonalne formy dialogu państwa ze związkami wyznaniowymi w Rzeczypospolitej Polskiej* [w:] W. Uruszczak, K. Krzysztofek, M. Mikula (red.), *Kościół i inne związki wyznaniowe w służbie dobru wspólnemu*, Kraków 2014, s. 33–51.

- Bosek L., Szydło M., *Komentarz do art. 31 Konstytucji RP* [w:] M. Safjan, L. Bosek (red.), *Konstytucja RP. Tom I. Komentarz do art. 1-86*, Warszawa 2016.
- Chmaj M., *Komentarz do Konstytucji RP. Art. 30, 31, 32, 33*, Warszawa 2019.
- Dróżdż M., *Ustawa o bezpieczeństwie imprez masowych. Komentarz*, Warszawa 2020.
- Dyduch L., *Imprezy masowe i zgromadzenia w sprawach publicznych – aspekty prawne i praktyczne*, „Kwartalnik Policyjny” 2016, nr 2, s. 2–13.
- Działocha K., *Komentarz do art. 228 Konstytucji* [w:] L. Garlicki (red.), *Konstytucja RP. Komentarz*, t. 4, Warszawa 2005.
- Garlicki L., Wojtyczek K., *Komentarz do art. 31 Konstytucji RP* [w:] L. Garlicki, M. Zubik (red.), *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz. T. II*, Warszawa 2016.
- Granat M., *Prawo konstytucyjne w pytaniach i odpowiedziach*, Warszawa 2018.
- Korzeniowska-Lasota A., *Zakres wolności sumienia i wyznania*, „Studia Warmińskie” 2011, t. 48, s. 211–226.
- Kurzępa E., *Stany nadzwyczajne w polskim porządku prawnym*, Warszawa 2017.
- Łabno A., *Ograniczenie wolności praw człowieka na podstawie art. 31 Konstytucji III RP* [w:] B. Banaszak, A. Preisner (red.), *Prawa i wolności obywatelskie w Konstytucji RP*, Warszawa 2002, s. 693–709.
- Olszówka M., Dyda K., *Analiza konstytucyjności ograniczeń w korzystaniu z wolności religii podczas pandemii koronawirusa w Polsce*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2020, t. 23, s. 441–469.
- Olszówka M., *Granice ingerencji w wolność religijną w czasie epidemii w świetle Konstytucji RP z 1997 r.* [w:] P. Szustakiewicz, M. Wieczorek (red.), *Transformacja prawa polskiego w dobie epidemii COVID-19*, Radom 2021, s. 58–74.
- Olszówka M., *Komentarz do art. 53 Konstytucji RP* [w:] M. Safjan, L. Bosek (red.), *Konstytucja RP. Tom I. Komentarz do art. 1-86*, Warszawa 2016.
- Prokop K., *Stany nadzwyczajne w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku*, Białystok 2005.
- Serzhanova V., Tuora-Schwierskott E., *Wolność sumienia i wyznania w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2018, t. 40, s. 303–314.
- Sobczak J., Gołda-Sobczak M., *Wolność sumienia i wyznania jako prawo człowieka*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, sectio K – Politologia” 2012, t. 19, nr 1, s. 27–65.
- Sobczyk P., *Wolność sumienia i religii w art. 53 Konstytucji Rzeczypospolitej z dnia 2 kwietnia 1997 r.*, „Prawo Kanoniczne” 2001, z. 3–4(44), s. 207–223.
- Stanisz P., *Instytucjonalne formy dialogu państwa ze związkami wyznaniowymi w Rzeczypospolitej Polskiej* [w:] W. Uruszczak, K. Krzysztofek, M. Mięka (red.), *Kościół i inne związki wyznaniowe w służbie dobru wspólnemu*, Kraków 2014, s. 33–53.

Ograniczenia wolności uzewnętrzniania religii w trakcie stanów nadzwyczajnych...

- Steinborn S., *Komentarz do art. 228 Konstytucji* [w:] M. Safjan, L. Bosek (red.), *Konstytucja RP. Tom II. Komentarz do art. 87-243*, Warszawa 2016.
- Steinborn S., *Komentarz do art. 233 Konstytucji* [w:] M. Safjan, L. Bosek (red.), *Konstytucja RP. Tom II. Komentarz do art. 87-243*, Warszawa 2016.
- Wojtyczek K., *Granice ingerencji ustawodawczej w sferę praw człowieka w Konstytucji RP*, Warszawa 1999.
- Woźnicki M., *Konstytucyjna regulacja stanów nadzwyczajnych a stan epidemii – wybrane problemy* [w:] P. Szustakiewicz, M. Wieczorek (red.), *Transformacja prawa polskiego w dobie epidemii COVID-19*, Radom 2021, s. 13–30.

STRESZCZENIE

Celem niniejszego artykułu jest ukazanie konstytucyjnych i ustawowych regulacji dotyczących ograniczeń wolności uzewnętrzniania religii na gruncie Konstytucji RP z 2 kwietnia 1997 r. Przeprowadzona analiza unormowań konstytucyjnych i ustawowych wskazuje, że ograniczenie tej wolności w stanach nadzwyczajnych – stanie wojennym, stanie wyjątkowym lub w stanie klęski żywiołowej – jest co do zasady zabronione. Ten wniosek potwierdzają przepisy rozporządzenia z 2 września 2021 r. o wprowadzeniu stanu wyjątkowego w wybranych miejscowościach województw podlaskiego i lubelskiego, przy granicy polsko-białoruskiej. Natomiast ograniczenia wolności uzewnętrzniania religii są możliwe po spełnieniu warunków określonych w art. 31 ust. 3 i art. 53 ust. 5 Konstytucji RP. Dlatego możliwe było ograniczenie tej wolności w związku z ogłoszeniem stanu epidemii choroby COVID-19, jednak ograniczenia te zostały wprowadzone z naruszeniem wspomnianych konstytucyjnych zasad. We wnioskach końcowych zawarte zostały propozycje wprowadzenia koniecznych zmian prawnych w celu uniknięcia wątpliwości co do zgodności tych ograniczeń z Konstytucją RP.

Słowa kluczowe: wolność sumienia i religii, wolność uzewnętrzniania religii, stany nadzwyczajne, stan wyjątkowy, stan epidemii, COVID-19, ograniczenia wolności i praw człowieka i obywatela

SUMMARY

THE LIMITATIONS OF THE FREEDOM TO PUBLICLY EXPRESS RELIGION IN TIME OF EXTRAORDINARY MEASURES AND IN THE STATE OF EPIDEMIC – NOTES DE LEGE LATA AND DE LEGE FERENDA

The aim of this paper is to show the constitutional and statutory provisions about the limitations of the freedom to publicly express religion according to Constitution of

Poland of April 2nd, 1997. The conducted analysis shows that a limitation of this freedom in extraordinary measures: martial law, a state of emergency or a state of natural disaster is generally forbidden. This conclusion is confirmed in the regulations of a state of emergency, introduced on September 2nd, 2021 in some towns of Podlaskie and Lubelskie Voivodships at the Polish-Belarusian border. However, a limitation of the freedom to publicly express religion is possible in compliance with the requirements set out in art. 31 par. 3 and art. 53 par. 5 of Polish Constitution. Therefore there was possible to limit of this freedom in connection with declaration the state of epidemic due to COVID-19 pandemic, but these limitations was introduced with violation of aforementioned constitutional principles. In final proposals of this paper there are some suggestions to introduce some necessary legal changes in order to avoid doubts as to the compatibility of these limitations with the Constitution of Poland.

Keyword: freedom of conscience and religion, freedom to publicly express religion, extraordinary measures, state of emergency, state of epidemic, COVID-19, the limitations of freedoms and rights of persons and citizens